

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЗЕЙНЕТАҚЫМЕН ҚАМСЫЗДАНДЫРУ ЖӘНЕ
 ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ДЕҢГЕЙІНІҢ ҚАРҚЫНЫ

Мемлекеттің әлеуметтік дамуы экономикалық дамудың іске асырылатын моделіне қарамастан зейнеткерлердің өмір сүру деңгейі бойынша бағаланады. Әр түрлі елдерде әлеуметтік қамсыздандыру мәселесі зейнеткерлер алдында тікелей және мемлекет деңгейінде шешіледі.

Қазақстанның зейнетақы жүйесі бір уақытта екі қызмет атқарады. Біріншіден, ол зейнетақыны уақтылы төлеуге мүмкіндік береді, яғни азаматтарды әлеуметтік қамтамасыз ету міндетін орындайды. Екіншіден, жинақтаушы зейнетақы қорларының қаражаты ел экономикасына инвестициялардың көзі ретінде пайдаланылады, яғни экономиканың инвестициялық әлеуеті артады. Қазақстанның зейнетақы жүйесі өте қарқынды дамып келеді.

Бүгінде зейнетақы қорлары республика экономикасында пайдаланылатын қуатты капиталға ие. 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша, Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі активтер 14 триллион теңгеден асып, елдің өндірілген ішкі жалпы өнімінің 15% -ын құрады.

2017 жылғы Қазақстанда зейнетке шығу ережелері бойынша, ерлер зейнетке 63 жаста, әйелдер 58 жаста шығатын. Алайда, 2018 жылдан бастап әйелдер үшін жағдай біртіндеп өзгерді. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, 2018 және 2027 жылға дейін (қосаалғанда), зейнеткерлікке шығу жасы әйелдер үшін бірте-бірте өсіп отырады – әр жыл сайын жарты жылға. Яғни 2018 жылы әйелдер 58,5 жаста, 2019 жылы – 59 жаста, 2020 жылы – 59,5 жаста және т.б. зейнетке шыға алады. Зейнетақы жасын осындай қарқынды өсіру Қазақстанда орташа өмір сүру ұзақтығы артуымен байланысты, және елдегі зейнеткерлердің 70% – ға жуығы – әйелдер.

Сонымен қатар, заңнамада көзделген бірнеше санаттағы азаматтар үшін зейнетақы жасы керісінше азайтылады:

- 5-тен астам бала туған немесе асырап алған (8 жасқа дейін) әйелдер 53 жасында зейнетке шыға алады;

- 1949 жылғы 29 тамыздан 1963 жылғы 5 шілдеге дейін (бірақ 5 жылдан кем емес) Семей ядролық полигонындағы ядролық қаруды сынаудан зардап шеккен, экологиялық қауіпті аймақтарда тұрып жатқан азаматтар зейнетке шығу жасын едәуір қысқарта алады. Ерлер 50 жаста, ал әйелдер 45 жаста зейнеткерлікке шыға алады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 3 зейнетақы жүйесі бар. Бұлар:

- базалық;
- еңбек;
- жинақтаушы.

Базалық зейнетақы мемлекет тарапынан тұрақты өсуде және қазіргі уақытта (2023 жыл) 21 907 теңге деңгейінде. Бұл зейнетақы түрін барлық Қазақстандық зейнеткерлер алады.

Қазақстанда жинақтаушы зейнетақы «БЖЗҚ» АҚ Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорын басқаруға 2014 жылдан бастап толық көшті. Енді Қазақстанның кез келген азаматы зейнеткерлік жасқа жетің, осы жинақтаушы зейнетақы қорларымен шарт жасай алады.

2020-2022 жж. ҚР бойынша зейнетақымен қамсыздандыру және халықты әлеуметтік қорғау көрсеткіштерінің қарқынын қарастырайық (1-кесте).

1-кесте

Зейнетақымен қамсыздандыру және әлеуметтік қорғау қарқыны

Көрсеткіштер	2020 жыл	2021 жыл	2022 жыл	Абсолюттік ауытқу, +/-		өсу, %	
				2021ж.-2020ж.	2022ж.-2021ж.	2021ж.-2020ж.	2022ж.-2021ж.
Зейнетақы алушылар саны, адам	2061660	2147942	2140117	86282	-7825	104,07	99,6
Тағайындалған зейнетақының орташа айлық мөлшері, теңге	42476	50850	72000	8374	21150	109,1	141,6

Мемлекеттік әлеуметтік Жәрдемақы алушылар саны, адам	772500	785353	781692	12853	-3661	101,6	99,5
Тағайындалған мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақының орташа Айлық мөлшері, теңге	21676	28651	30692	6975	2041	132,2	107,12
Зейнетақының ең Төменгі мөлшері, теңге	25824	31245	33745	5421	2500	120,99	108,0

Кесте мәліметтеріне назар аударатын болса, 2022 жылғы зейнетақы мөлшерінің 2020 жылғы мөлшерімен салыстырғанда 30%-ға ($33745/25824 \cdot 100\%$), 2021 жылы 8%-ға артқанын байқауға болады.

Ойымызды қорытындылай келе, соңғы 3 жылғы мәліметтерге сүйене отырып, бүгінгі таңда республикамызда зейнеткерлердің өмір сүру деңгейін көтеруге мүмкіндік беретін зейнетақы жүйесі тиімді жұмыс істеп келе жатқанын байқауға болады. Бұл жүйе еліміздің экономикасында оң әсерін тигізуде. Себебі соңғы жылдары жүзеге асырылып жатқан жинақтаушы зейнетақы қорларының қаражаты ел экономикасына инвестициялардың көзі ретінде тиімді пайдаланылып жатыр.

Әдебиеттер

1. <https://www.enpf.kz/kz/сайты>
2. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000105> Қазақстан Республикасында зейнетақы мен қамсыздандыру туралы Заңы
3. Kazakhstan business magazine журналы
4. Эксперт Қазақстан журналы

Алекпаев А.Д., Соколов С.А., 2 курс
(Карагандинский технический университет имени Абылқаса Сағинова)
Научный руководитель – ст. преподаватель Шульгина И. И.

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Учет валютных операций регламентируется Законом РК от 2 июля 2018 года № 167-VI «О валютном регулировании и валютном контроле».

На основании подпункта 3) пункта 1 статьи 1 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» валютные операции - это:

- операции, связанные с переходом права собственности и иных прав на валютные ценности, а также использование валютных ценностей в качестве платежного средства;
- ввоз, пересылка и перевод в Республику Казахстан, а также вывоз, пересылка и перевод из Республики Казахстан валютных ценностей;
- передача валютных ценностей в доверительное управление;
- передача валютных ценностей на основании договора об оказании брокерских услуг;

Валютные операции осуществляются на основании валютных договоров.

Согласно подпункту 4) пункта 1 статьи 1 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле», валютный договор - соглашения, учредительные документы, включая изменения и (или) дополнения к ним, а также иные документы, на основании и (или) во исполнение которых осуществляются валютные операции[1].

Пунктом 2 статьи 6 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» установлено, что валютные операции между резидентами и нерезидентами осуществляются в национальной и (или) иностранной валюте.

Осуществление платежей и (или) переводов денег по валютным операциям производится в соответствии с Правилами осуществления валютных операций в Республике Казахстан, утвержденных Постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 30 марта 2019 года № 40 (далее - Правила осуществления валютных операций в Республике